

Xulqi og`ishgan o`smirlar bilan ishlashda pedagog psixologlarning o`rni

Andijon davlat universiteti

Umumiy psixologiya kafedrası

Katta o`qituvchisi dots. Suleymanova To`xtaxon

4-bosqich talabasi Tojiddinova Layloxon

Mamajonova Dilnavoz

ANNOTATSIYA: Psixologiyada tajovuz tushunchasi ostida o`ziga boshqalarni bo`ysundirish yoxud ular ustidan ustunlik qilish maqsadida real axloq yoki fantaziyalashda ko`rinuvchi tendyentsiya (intilish) tushuniladi [1]. Ushbu tendyentsiya universal xarakterga ega, “tajovuz” atamasining o`zi esa umuman olganda neytral ma`noga ega. Tajovuz mohiyati bo`yicha ijobiy, hayotiy qiziqishlar va yashashga xizmat qiluvchi bo`lganiday, o`z-o`zidan tajovuzkor maylni qondirishga mo`ljallangan salbiy bo`lishi ham mumkin.

Kalit so`zlar: tajovuz, xarakter, intilish, moslashuv, moslashmaganlik, konformizm.

Ijtimoiy-me'yoriy mezon nuqtai nazaridan axloq me'yoriyligining yetakchi ko`rsatkichi shaxsning ijtimoiy moslashganlik darajasi hisoblanadi. Bunda me'yordagi, muvaffaqiyatli moslashuv qadriyatlararo, individning xususiyatlari va uni o`rab turgan ijtimoiy muhitdagi talablar, qoidalarning maqbul muvozanati bilan xarakterlanadi. Shubhasiz, ijtimoiy talablarni yaqqol inkor etish kabi individuallikni barobarlash, masalan, konformizm shaklida

– shaxs manfaatlarini muhit bosimiga to`liq bo`ysundirish ham birdek muammo hisoblanadi. Tegishlicha, moslashmaganlik – bu shaxsiy ahamiyatli bo`lgani kabi muhit talablarini qabul qilish va bajarishga shuningdek, o`z individualligini aniq ijtimoiy sharoitlarda ro`yobga chiqarish sust layoqat xolati. Moslashmaganlikning ijtimoiy va individual ko`rinishlarini ajratish mumkin. Moslashmaganlikning ijtimoiy ko`rinishlari quyidagilar hisoblanadi: – past o`zlashtirish, o`z mehnati bilan mablag` ishlab topishga layoqatsizlik; – hayotiy muhim sohalarda surunkali yoki yaqqol ifodalangan omadsizlik (oilada, ishda, shaxslararo munosabatlarda, sog`likda; – qonun bilan nizolar; – yakkalanib qolish[2].

Moslashmaganlikning individual ko`rinishlari sifatida quyidagilarni ko`rib chiqish mumkin:

- ijtimoiy talablarga munosabati yuzasidan salbiy ichki tartib (ular bilan kelishmaslik, tushunmaslik, norozilik, qarshi harakat);
- o`zining mas'uliyatdan qochishga intilishida atrofdagilarga ko`tarinki e'tiroz bildirish, egotsyentrizm;
- surunkali hissiy noqulaylik;
- o`z-o`zini boshqarishning besamarligi;
- janjalkashlik va kommunikativ ko`nikmalarning zaifligi; reallikni kognitiv buzib ko`rsatish. Odam turlicha tuyg`ularni – yengil xavotir va o`ziga ishonchsizlikdan tortib, chidab bo`lmas darajadagi nochorlik, qo`rquv, umidsizlik jazavalarigacha boshidan kechirishi mumkin. Bunda shaxsning real ijtimoiy maqomi va uning individual ongi o`rtasida bo`linishi yuzaga kelishi mumkin. So`nggi mezon – individual-psixologik mezon har bir shaxs, uning individualligining o`sib boruvchi barcha qadriyatlarini aks ettiradi. Ushbu mezonga muvofiq insonga zamonaviy talablar ijtimoiy farmoyishlarni bajarishga uning qobiliyatini chyeklamaydi, biroq shaxsning o`z-o`zini anglashi va o`ziga xosligini ham ko`zda tutadi. Shu bilan bog`liq ravishda bizning zamonda shaxsning asos soluvchi sifatlari deb quyidagilarni aytish mumkin: tashqi olam va o`ziga nisbatan uning ichki pozitsiyasi, qaror qabul qilish va tanlash layoqati, shuningdyek, shaxsiy axloqiga mas'uliyati. Ijtimoiy borliqda o`z-o`zini aniqlash va shaxsiy potentsialning o`z-o`zini ro`yobga chiqarishi unda individual rivojlanishning yetakchi vazifasi deb tan olinadi. [3].

O`smirlarning anchagina qismi maqtanchoq, o`ziga bino qo`ygan, qo`pol va odamlar bilan muomalada serzarda bo`ladilar, o`zidan kichiklarga yomon muomala qiladilar. Nisbatan uncha ko`p bo`lmagan qismi bosiq, kam gap bo`ladi, ko`plari mehnatga yomon munosabatda bo`ladilar. Bunday kamchiliklarni tuzatish uchun har bir o`smirni shunday ish faoliyatiga jalb qilish, shunday shart-sharoitlarga qo`yish kerakki, bu yerda ular zarur pedagogik vazifalarni hal qilmoq uchun eng samarali holatda bo`lib qolsinlar.

Pedagogik jihatdan o`z holiga tashlab ko`yilgan o`quvchilarning ota-onalari o`z bolalarining tarbiyasiga nisbatan qanday munosabatda ekanliklariga qarab ularni eng tipik hisoblangan katta guruhga ajratish mumkin. Birinchi guruxga o`z bolalariga nisbatan pedagogik jixatdan savodli, obyektiv munosabat kiradi.

Tarbiyasi qiyin bo'lgan bolalar va o'smirlar vujudga keladigan oilalar ichida bunday oilalar kamdan-kam uchraydi. Bunday oilalarda tarbiyaning qiyin bo'lishi qandaydir kutilmagan tashqi shart-sharoitlar orqaligina vujudga keladi.

Sobir degan bolaning jinoyat tarixi - buning kamdan-kam uchraydigan misollaridan biridir. Bu bola har jihatdan bekamu-ko'st yashaydigan, o'ziga to'q oilada o'sadi. Biroq, uning onasiga nisbatan o'gay ona juda yomon munosabatda bo'ladi. Bu esa bolani kattiq iztirob chekishga majbur qiladi. Og'ir kasallikdan keyin vafot etgan onasini xaqorat qilgan o'gay onani Sobir kechira olmaydi. U ortiq darajada g'azablanish ta'siri ostida, «buvisi»ga ogir tan jarohati yetkazadi. Bu ayol yolg'iz yashar edi, Sobirning oilasi, aslini olganda unga ozgina bo'lsa ham sezilarli ta'sir kursatishi. Mumkin emas edi, shuning uchun ham mazkur hodisani ana shunday kutilmagan hodisalar kategoriyasiga kiritish mumkin. [4].

Odam axloqiga jamiyat jarayonlari va ijtimoiy guruhlarning ta'siri dastavval ijtimoiy yondoshuv doirasida ko'rib chiqiladi. (Mikroiijtimoiy sharoitlar ko'pincha psixologik-pedagogik tadqiqotning predmyeti sifatida chiqadi va keyingi bo'limlarda ko'rib chiqiladi.) Sotsiologik nazariyalar deviant axloqni ushbu jamiyat ichida tasdiqlangan jamoatchilik jarayonlari va me'yorlari kontekstida ko'rib chiqadi. Ijtimoiy deviatsiya ijtimoiy qonunchilikka bo'ysunadi, ular vaqt va jamiyatga bog'liq, ularni prognoz qilish, qator xollarda esa ularni boshqarish mumkin. Ijtimoiy deviatsiyani tushuntirish uchun E.Dyurkgeym anomiya kontsyepstiyasini taklif qildi. «Anomiya» atamasi frantsuz tilidan tarjima qilganda «qonunning, uyushganlikning yo'qligi» deganidir. Bu ijtimoiy uyushmaganlik – ijtimoiy vakuumning shunday xolatiki, eskirgan me'yorlar va qadriyatlar real munosabatlarga mos tushmaydi, yangilari bo'lsa xali mustaqkamlanmagan.

E.Dyurkgeym ijtimoiy patologiyaning turli shakllarini aynan jamoatchilik ko'rinishi sifatida tushuntirish zaruriyatini ta'kidlaydi. Masalan, o'z-o'zini o'ldirish miqdori individning ichki xususiyatlaridan ko'ra odamlarni boshqaruvchi tashqi sabablarga ko'proq bog'liqdir [5]. E.Dyurkgeym ijtimoiy og'ishlarning ob'yektiv tabiatidan shunchalik shubhalanmasdiki, xatto jinoyatchilikning “me'yoriyligi”ni tasdiqlardi. Uning fikricha, me'yoriy ko'rinishning baxssiz belgilariga egalik qilgan boshqa xech qanday fenomyen yo'q, axir “jinoyatchilik turli tipdagi barcha jamiyatda kuzatiladi... jinoyatchilik insoniyat rivojlanishining darajasi bo'yicha pasaymaydi”

Xulosa: Xulosa o`rnida shuni ta`kidlashimiz joizki bola tarbiyasining buzilish holati, umdagi ruhiy o`zgarishlar nafaqat ijtimoiy muhit balki oila a`zolarining va bevosita yaqin do`stlarning ishtiroki bilan ham sodir bo`lishi mumkin. Bularni oldini olishda esa bolaning ta`lim muassasigacha bo`lgan davrda asosiy rolni oilasi undan so`ng esa ta`lim muassasalari birgalikda muhim rol o`ynaydi. Bunda yosh pedagoglar va ota onalarning o`zaro aloqasi muhim ahamiyatga ega.

REFERENCES

1. H.A. Fayibova – Psixologiya ўquv-ilmiiy Markazi, “Rivojlanishi psixologiyasi” laboratoriyasi bosh ilmiy ходими. “Ijtimoiy psixologiya “Moduli bo`yicha o`quv uslubiy majmua Toshkent – 2018
2. Nodira G'ayratovna Kamilova” Xulqi og`ishgan bolalar psixologiyasi” Darslik Toshkent – 2020
3. M. Otajonov “Psixanaliz asoslari” O`quv qo`lanma Toshkent “O`zbekiston” 2004
4. Zarifboy Ubodullaev “Asab va ruhiyat” Ilmiy- ommabob risola Sharq Nashiryot-Matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh taxriyati Toshkent-2015
5. F.I. Xaydarov, N.I. Xalolova “Umumiy psixologiya” darslik Toshkent 2016
6. Ijtimoiy psixologiya maruzalar matni Kamalova S.R. Toshkent – 2017
7. Каримова Л.И. Социальная психология и реклама: Учебное пособие для вузов. Т.: Издательскополиграфический творческий дом им. Г.Гуляма, 2004. С. 20.
8. Sotsiologiya molodeji. Uchebник. /Pod red. V.T. Lisovskogo. SanktPeterburg, 1996